

Davor GRABAR
Alma ZAVODNIK LAMOVŠEK

Degradirana območja kot potencial za razvoj alternativnih kulturnih dejavnosti

V članku smo povezali dve aktualni temi – degradirana območja in alternativno kulturo. Najprej smo opredelili pojem in tipologijo degradiranih območij, nato predstavili prenovu in njeno problematiko. Pri drugi tematiki smo opredelili pojem alternativne kulture in samoniklega prizorišča, predstavili povezavo samoniklih prizorišč z degradiranimi območji ter poudarili pomen kulture in kulturne infrastrukture pri revitalizaciji mest. Nato smo na podlagi modela prenove degradiranega območja in analize primerov samoniklih prizorišč v Sloveniji izdelali teoretičen model prenove za umeščanje vsebin alternativne kulture na degradiranem območju. V sklopu izdelave mo-

dela smo popisali potencialna degradirana območja za vzpostavitev samoniklega prizorišča na Ptuj in jih predstavili v obliki kataloga. Vsa zajeta degradirana območja smo s pomočjo izbranih kriterijev vrednotili, izbrali najprimernejšo lokacijo in izdelali strateški načrt prenove degradiranega območja z vzpostavitvijo samoniklega prizorišča na primeru stare usnjarne Koteks.^[1]

Ključne besede: degradirana območja, prenova, alternativna kultura, samonikla prizorišča

1 Uvod

Problematika degradiranih območij in njihova prenova sta vse bolj v ospredju pri vprašanjih razvoja mest v Evropi in tudi v Sloveniji. Na mednarodni ravni je bilo izpeljanih že veliko takih projektov, saj so se v najnaprednejših državah s tem problemom začeli ukvarjati že v 80. letih 20. stoletja (Grimski in Ferber, 2001), ko so se zaradi prestrukturiranja gospodarstva začela opuščati območja tradicionalne industrije. Zelo zgodaj so zaznali potencial teh območij za prenovu in razvoj novih dejavnosti.

V Sloveniji je Koželj na to temo že leta 1998 izdal publikacijo *Degradirana urbana območja*, leta 2004 pa je bilo v Strategiji prostorskega razvoja Slovenije v sklopu zasnove poselitve ter trajnostnega in notranjega razvoja naselij veliko pozornosti posvečene tudi »prenovi, obnovi, reurbanizaciji, rekonstrukciji in sanaciji degradiranih območij« (SPRS, 2004). Leta 2007 so bila degradirana območja omenjena v Zakonu o prostorskem načrtovanju, kjer so bila tudi natančno opredeljena. Leta 2017 je bil sprejet nov Zakon o urejanju prostora (ZUreP-2), ki razveljavlja tri stare zakone (ZPNačrt, ZUreP-1, ZUPUDPP) in njihovo vsebino združuje v novem krovnem zakonu, v katerem se zakonodaja oddaljuje od izraza degradirano območje in ga nadomesti z besedno zvezo razvrednotena območja.

Prenovo degradiranih območij smo povezali s kulturnimi dejavnostmi in njihovim prostorom v urbanih središčih. Kulturo najdemo na vsakem koraku, saj tudi opredeljuje podobo mesta, tako zgodovinsko kot sedanjo. Njena prisotnost je zato zelo pomembna za razvoj urbanega prostora in njegove identifikacije. V primeru pomanjkanja kulturnih dejavnosti lahko pride do zapuščenja mestnih središč. Raznovrstne kulturne dejavnosti so namreč poleg turizma ena od vodilnih dejavnosti, ki privablja ljudi ter ohranja živo in razgibano mestno središče (Alexe, 2011).

Pri prenovi smo se posebej osredotočili na umeščanje vsebin alternativne kulture, ki se je v razvitejših evropskih državah začela pojavljati že v 70. letih 20. stoletja. Tam je to zdaj že ustaljena praksa, ki se ureja tudi na administrativni ravni. V Sloveniji pa je to dokaj mlad pojav – katerega začetki segajo v leto 1993, ko je bila zasedena nekdanja vojašnica na Metelkovi –, zato še nima širše podpore v javnosti, čeprav imamo to področje zelo dobro razvito (Muršič, 2012). Prav tako je Muršič (2012) s svojimi raziskavami ponudil dober vpogled v obstoj in delovanje t. i. samoniklih prizorišč.

1.1 Namen in cilji

Namen članka je predstaviti potencial za obnovo in usmerjanje prednostnega razvoja na degradiranem območju, drugi namen pa je oblikovati model načrtovanja kulturnih dejavnosti na degradiranih območjih, saj lahko tako prispevamo tudi k oživiljanju premalo izkoriščenih predelov mesta.

Na podlagi problemskih izhodišč smo si zastavili te cilje:

- predstaviti pomen degradiranih območij, alternativne kulture in samoniklih prizorišč, njihova povezava in skupen potencial pri urejanju prostora;
- identificirati degradirana območja, ki imajo potencial za razvoj dejavnosti alternativne kulture;
- oblikovati model prenove degradiranih območij za alternativno kulturo;
- izdelati predlog uporabe modela za izbrano lokacijo.

Članek bo tako usmerjen na dve področji – na predstavitev degradiranih območij in njihov potencial za razvoj kulturnih dejavnosti ter na načrtovanje kulturnih dejavnosti v prostoru s pomočjo primerov dobre prakse v Sloveniji in tujini. Predstavljeni so problemi, s katerimi so se srečevali pri takih ureditvah, poudarjeno pa je tudi prilagajanje vsebin lokalnemu okolju.

2 Opredelitev degradiranih območij in njihove prenove

Zaznavanje degradacije je odvisno od tega, koliko jo prepoznamo in ali se do pojava tudi kritično opredelimo. Tudi razlike v preferencah, kaj je ali kakšno naj bo kakovostno okolje, so še prevelike. Kljub naraščanju in širjenju pojava degradiranih območij ga ljudje niso pripravljene videti v njegovi dejanski razsežnosti. Predvsem zato, ker se na račun izboljšanja razmer v prostoru ljudje ne želijo odpovedati trenutnemu stanju in sprejetju novih razmer, čeprav so spremembe lahko pozitivne (Koželj, 1998).

V literaturi lahko najdemo veliko različnih definicij degradiranih območij, vendar pa je zaradi interdisciplinarne obravnave in prisotnosti deležnikov iz različnih strok pri prenovi teh območij pomembno, da je pri tako široki tematiki vzpostavljena univerzalna definicija. Ta naj bi bila oblikovana tako, da je razumljiva, transparentna in sprejemljiva za vse prisotne ter bo vsesplošno sprejeta. Če želimo pridobiti interes za prenovu in financiranje prenove degradiranih območij, potem se mora natančno določiti razsežnost problema. Taka definicija bo omogočala lažje razumevanje ter primerjavo med različnimi lokalnimi skupnostmi in regijami pri prepoznavi in uporabi degradiranih območij ter zagotavljanju jasnosti pri razvojnih potencialih posameznih območij (Alker s sod., 2000).

Na podlagi analize definicij iz različnih držav, projektov in avtorjev smo za model prilagodili definiranje degradiranih območij tako, da smo vključili vsa primerna območja z delno oz. popolnoma zapuščenimi objekti, kjer bi se lahko vzpostavilo samoniklo prizorišče. Torej če povzamemo ugotovitve analize definicij, lahko degradirano območje opredelimo kot:

- območje, ki je pod vplivom prejšnje rabe zemljišč;
- območje, za katero je značilno zmanjšanje tehničnih, prostorsko oblikovalskih, bivalnih, gospodarskih, socialnih, kulturnih in/ali ekoloških razmer do stanja (delne) neuporabnosti;
- območje, na katerem so delno ali popolnoma zapuščeni objekti oz. premalo izkoriščena območja;
- začasen, prehodni pojav pri preobrazbi urbanega sistema, kjer se degradacija lahko oceni kot neizkoriščen razvojni potencial;
- območje, ki potrebuje posege za ponovno rabo zemljišča ali objekta ter lahko združi in poveže prejšnjo rabo z novo revitalizacijsko rabo.

Za model smo popisali degradirana območja s potencialom za vzpostavitev samoniklega prizorišča in s tem postopno prenovu tega. Pri tem smo upoštevali ta merila (Koželj, 1998), s katerimi je mogoče prepoznati primerno lokacijo: (a) funkcionalna merila, s katerimi se bo ocenjevala primernost namenske rabe; (b) fizična merila (za oceno gradbenega stanja stavb in ureditev območja) ter (c) urbanistična merila, s katerimi smo vrednotili ustreznost načrtovanja in uporabe. Na podlagi teh meril smo popisana območja razvrstili po posameznih tipih funkcionalnih degradiranih območij po Lampič s sod. (2017).

V Evropski uniji so države članice poleg ekonomskih pogojev na skupnem trgu in sektorskega sodelovanja spodbudile strukturne spremembe v gospodarstvu in ekonomsko modernizacijo mest. Vse to je po letu 1970 med drugim pripeljalo do zapuščenja vse več industrijskih kompleksov. Kot odgovor na tedanje okoliščine se je prostorsko načrtovanje začelo osredinjati na probleme degradiranih območij, pri čemer so se uporabljali različni instrumenti: direktive, analize in priporočila pri vzpostavljanju politik, raziskave, pilotni projekti oz. usposabljanja ter finančna podpora v obliki nepovratnih sredstev in nadomestil (Ferber, Grimski, 2002).

Veliko držav je prepoznalo degradirana območja kot kompleksen problem, ki ne vključuje samo ekonomskega, okoljskega, urbanega in socialnega področja. Pri prenovi je vključeno vse več deležnikov, ki imajo svoj pogled in potrebe. Poleg tega so prepoznani in vključeni številni znanstveni in praktični elementi, vendar se je treba zavedati, da je pri prenovi degradiranih območij nujno treba vzpostaviti multidisciplinaren pristop, ki med drugim vsebuje široko paleto različnih strok, kot so ekologija, gradbeništvo, prostorsko in urbano načrtovanje, in-

formatika, pravo, sociologija, ekonomija ter politična uprava in ureditev (Ferber, Grimski, 2002).

Pri razumevanju prenove degradiranih območij se moramo najprej lotiti pojasnjevanja pojma prenove na splošno ter do-
jemanje tega v sklopu prostorske tematike in s tem degradira-
nih območij. Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ, 2015)
določa besedi prenoviti dva pomena:

1. narediti, da kaj dotrajanega, poškodovanega postane tako kot novo;
2. narediti, da se kaj po lastnostih, značilnostih razlikuje od prejšnjega, slabšega.

Ob pogledu na 2. člen ZUreP-1 (2002) vidimo da je ta def-
iniral prenovo kot »sklop načrtovalskih in drugih ukrepov
za gospodarsko, socialno in kulturno prenovitev degradiranih
poselitvenih in drugih območij«. Inštitut za politike prostora
(IPOP, 2015) je še podrobneje opisal ta izraz, kjer je že v
osnovi predvidena lokacija. Tako je definiral urbano prenovo
in urbano regeneracijo, ki sta podobna pojma in se pogosto
uporabljata celo kot sinonima. Vendar se navadno pod poj-
mom urbana prenova razume predvsem prenova, ki temelji
na fizični prenovi, vključuje lahko obsežnejše rušitve in no-
vogradnje, pogosto tudi novo infrastrukturo na območju. Po
drugi strani je pri urbani regeneraciji poudarek na izboljšanju
socialnih, ekonomskih in bivalnih razmer na območju ter prav
tako vključuje fizično prenovo obstoječega stavbnega fonda in
javnega prostora.

3 Vloga alternativne kulture in samoniklih prizorišč pri revitalizaciji območij

Kultura je zelo pomembna pri oblikovanju vrednot, saj spod-
bujata ustvarjalnost, domišljijo, prilagodljivost in sodelovanje,
medtem ko razvoj nacionalne kulturne identitete krepi soci-
alno kohezijo in prispeva k ustvarjanju družbenega soglasja.
Pri tem so kulturne ustanove ključ pri določanju privlačnosti
mesta, živahna in raznolika kulturna ponudba pa je pomem-
ben lokacijski dejavnik, ki zagotavlja pogoje za spodbudo tako
individualne kot tudi kreativne industrije. Poleg tega so lokal-
ni ponos, identiteta in podoba mesta pomembni dejavniki za
zagotavljanje kakovostne lokalne kulturne scene (Bibič, 2005;
Alexe, 2011).

Kulturo lahko delimo na dva dela, in sicer na dominantno
kulturo, ki je glavni kulturni tok in je pomembno orodje tren-
tutne prevladujoče ideologije, in alternativno kulturo, ki jo
razumemo kot kolektivno akcijo udejanjanja subkultur, ki se
za svoje delovanje ne zapira v meje, postavljene s strani druž-
benih sistemov, in tako pomeni opozicijo dominantni kulturi

ter nastaja pod okriljem ene subkulture ali več teh (Šulc, 2015;
Križaj, Žagar, 2009).

Alternativna kultura poudarja pomen verodostojnosti, izviro-
sti, radikalnosti, kritičnosti, samosvojesti in ofenzivnosti. Prav
tako spodbujata prosto ustvarjanje, zunaj normativnih okvirov
širše družbe, pri čemer je glavni cilj prenašanje idej, čustev in
upor proti mainstreamu sodelujočih, ne pa zaslužek, številč-
nost in manipulacija, kot je značilno za komercialno kultu-
ro. Pri alternativni kulturi govorimo o kulturnih praksah, ki
izhajajo iz določenega družbeno marginalnega položaja in se
nanašajo na marginalne družbene skupine, ki zagovarjajo dru-
gačno pozicijo od dominantne (Šulc, 2015).

Prav tako alternativna kultura za delovanje in avtonomnost
potrebuje ustrezne prostore, kjer lahko izraža in posreduje
svoj upor množični kulturi in družbi. Ti prostori nastanejo,
funkcionirajo in se predstavljajo drugače kot preostali prostori
kulturnih in socialnih dejavnosti (Šulc, 2015). Take prostore
Muršič (2012) imenuje samonikla prizorišča in navede eno ob-
sežnejših opredelitev tega pojma, pri čemer poudari »sponta-
no ustanovitev brez nadzora državnih institucij, s pristopom od
spodaj navzgor, pri čemer se posamezniki samoorganizirajo in
jim je skupno uporništvu, samostojnost in kritičen pogled na
družbo«. Ti se združujejo v subkulture, ki so sprva neformalne
skupine, v katerih se z željo po spremembi začne ustvarjati
drugačna skupnost s svojimi vrednotami, načinom delovanja
in organiziranja. Z izoblikovanjem idej in želje po spremembi
pa se pojavi potreba po fizičnem prostoru, v katerem bi te
subkulture lahko svobodno ustvarjale.

Šulc (2015) tako poudarja, da so samonikla prizorišča po-
membna središča generiranja subkultur in vrednot, so kot
protiutež potrošništvu modernih družb in njihovi množični
kulturi, so generator konstruktivne kritike obstoječega sistema
in zagotavljajo pluralnost idej, kar je nujno za družbeni napre-
dek. Prav tako so alternativna kultura in njene subkulture, ki
nastajajo na takih prizoriščih, središča raznovrstnim alternativ-
nim, neprofitnim mladinskim dejavnostim. Te omogočajo av-
tonomno udejstvovanje posameznikov, ki ne želijo biti pasivni
potrošniki mainstreamovske kulture, kar še dodatno potrjuje
potrebo in legitimnost podpore samoniklim prizoriščem. Z
delovanjem v takih prizoriščih se spodbujajo vrednote, kot so
pravičnejši odnosi, nesebičnost, strpnost, solidarnost itd., na
katere se je v potrošništvu in množični kulturi pozabilo, zato
pomenijo alternativo »zunanjemu svetu«.

Samonikla prizorišča in alternativno kulturo velikokrat pove-
zujemo s pojmom skvot, ki ga razumemo kot vselitev stano-
valcev v zapuščene stavbe in na degradirana območja, na kate-
rih nimajo lastninske pravice in so tam nezakonito naseljeni.
Kosi (2009) natančno opredeli ta pojem, »ki v nasprotju z

nevtralnim pojmom zasedba opisuje (samo)razumevanje zasedanja zapuščenega prostora: gre za širok spekter političnih, socioloških, ekoloških, medijskih idej in vsebin ... ki legitimirajo nelegalnost ‚zasedbe‘ kot dejanje aktivnega državljanstva in politične participacije, civilne nepokorščine, aktivizma, urejanja degradiranih urbanih prostorov, avtonomnega delovanja in življenja, recikliranja ipd.; za vse je značilno, da je skvot ideja in praksa alternativne družbenosti napram obstoječi družbeni urejenosti in konformnosti«. Ti stanovalci z bivanjem na zapuščenih območjih običajno oblikujejo poseben način življenja s skupnimi prostori druženja in preživljanja časa, namenjenega kulturi. Prav tako veliko centrov alternativne kulture deluje na podoben način v zapuščenih industrijskih ali vojaških objektih in z osrednjimi prostori druženja, v katerih nimajo potrebnih dovoljenj za obratovanje, zato sta ta pojma med seboj velikokrat povezana.

Taka ilegalna zasedba ima največkrat veliko pozitivnih učinkov. Zasedeni prostori so pogosto v slabem stanju, saj so bili zapuščeni že dalj časa in ni nihče gospodaril z njimi. Posamezniki jih zasedejo, na lastno pobudo in stroške očistijo, preuredijo in opremijo ter vanje vložijo veliko prostovoljnega dela. Tako preurejanje prostorov je tudi cenovno ugodnejša in ekološko prijaznejša rešitev od novogradenj, ki hkrati spodbuja kreativnost, razvoj številnih panog in ustvarja nova središča dogajanja (Šulc, 2015).

4 Model prenove izbranega degradiranega območja z razvojem alternativnih kulturnih dejavnosti

V nadaljevanju je predstavljen teoretični model razvoja samoniklega prizorišča s prenovo degradiranega območja, na kate-

rem je to prizorišče. Model temelji na podlagi metodologije prenove degradiranega območja, ki jo je predstavila Retina (2012), ter je preoblikovan, razširjen in prirejen na podlagi teoretičnih ugotovitev alternativne kulture in analize primerov iz tujine in Slovenije. Model je sestavljen iz štirih stopenj in vmesnih korakov na posamezni stopnji, kar prikazuje preglednica 1.

4.1 Priprave na organizacijo

Organizacija mladih v neformalno skupino, ki bodo s skupnimi interesi in med druženjem poskušali ustvarjati vsebine, ki bodo pritegnile druge, podobno razmišljujoče ljudi na dogodke/druženje. Oblikovanje delovne ekipe, ki bo prevzela delo in organizacijo in bo vodila dogodke po najboljših močeh. Delovno ekipo morajo sestavljati posamezniki, ki so pripravljeni s trudom in brez motivacije za denarna izplačila organizirati in sodelovati pri različnih dogodkih. Prav tako je treba izbrati vsaj enega koordinatorja, ki bo imel dober pregled nad delom. Koordinator nima večjih pristojnosti kot preostali člani, ampak več dela, saj mora spremljati ves proces oblikovanja prizorišča, mora biti seznanjen z vsemi stvarmi, ki se dogajajo, mora biti komunikativen ter se pripravljen pogovarjati in pogajati z drugimi organizacijami in nastopajočimi.

4.2 Začetna faza

Pri izbiri lokacije si moramo najprej ogledati vsa potencialna degradirana območja, ki bi lahko bila primerna za vzpostavitev samoniklega prizorišča na izbranem območju, in jih popisati. Pomagamo si lahko s spletnim registrom FDO, ki so ga naredili Lampič s sod. (2016) in je dostopen na spletu. Po popisu smo oblikovali katalog degradiranih območij z njihovimi značilnostmi (preglednica 2) in karto z njihovo natančno lokacijo.

Preglednica 1: Štiristopenjski model prenove degradiranega območja za razvoj alternativnih kulturnih dejavnosti

STOPNJE	DEJAVNOSTI
I. Priprave na organizacijo	/
II. Začetna faza	– izbira lokacije,
	– informiranje o izbrani lokaciji,
	– vključevanje javnosti/deležnikov,
III. Strateško načrtovanje in odločanje	– potencialne nevarnosti v procesu nastajanja in delovanja samoniklega prizorišča.
	– organizacijski vidik – struktura upravljanja;
	– oblikovanje upravljalvskega modela,
	– oblikovanje scenarija,
IV. Podrobno načrtovanje in zasnova	– priprava končnega strateškega načrta.
	– struktura skupnega načrta prenove,
	– grajenje podobe, trženje in promocija.

Vir: Grabar, 2018

Preglednica 2: Primer izpisa iz kataloga degradiranih območij za Staro usnjarno Koteks

Značilnosti DO (obseg, trenutno stanje ...):	objekt je zapuščen zaradi dotrajanosti notranjih prostorov, pripadajoča zemljišča se uporabljajo kot parkirišče
Tip DO:	FDO storitvenih dejavnosti
Podtip DO:	FDO javnih storitev
Opuščenost:	pretežno opuščeno
Vzdrževanost:	ni vzdrževano
Površina DO:	1.889 m ²
Dostop in urejenost dostopa:	asfaltiran dovoz s ceste
Obstoječa infrastruktura:	E, V, K, ZP, T
Lastništvo:	javno – MO Ptuj
Namenska raba (OPN):	druga območja centralnih dejavnosti (CD)

Opombe: E – električna energija, V – vodovod, K – kanalizacija, ZP – zemeljski plin, T – telekomunikacije.

Vir: Grabar, 2018

Preglednica 3: Vrednotenje kriterijev

Kriterij	0	1	2
Tip FDO:	FDO pridobivanja mineralnih snovi, FDO ind. in obrtnih dejavnosti s prisotnim onesnaženjem	preostali FDO	/
Opuščenost:	ni opuščeno, delno opuščeno	pretežno in popolnoma opuščeno	/
Vzdrževanost:	ni vzdrževano	slabo vzdrževano, vzdrževano	/
Dostop:	ni dostopno	je dostopno	/
Infrastruktura:	brez el. energije ali vodovoda ali kanalizacije	el. energija in vodovod in kanalizacija	zemeljski plin in/ali telekomunikacije
Lastništvo:	zasebno lastništvo	javno lastništvo	/
Namenska raba:	območja stanovanj	preostala območja	območja osrednje centralne dejavnosti (CU), območja proizvodnih dejavnosti
Okolica	brez okolice	prisotnost zunanjih površin	/

Vir: Grabar, 2018

Preglednica 4: Vrednotenje posameznih degradiranih območij

ID	Tip FDO	Opušč./vzdrž.	Dostop	Infr.	Last.	Namen. raba	Okolica	Σ
1. klavnica	1	1/0	1	2	1	1	1	8
2. Metalka	1	1/1	1	2	0	2	1	9
3. Don Caffè	1	1/1	1	2	0	2	0	8
4. TEH Center	1	1/1	1	2	0	1	1	8
5. market Žerak	1	1/1	1	2	0	1	1	8
6. konjušnica	1	1/0	1	0	1	1	1	6
7. večnadstr. objekt	1	1/1	1	1	1	1	1	8
8. Koteks	1	1/1	1	2	1	2	1	10
9. dr. Ljudevita Pivka	1	1/1	1	2	1	1	1	9

Vir: Grabar, 2018

Na podlagi analize obstoječih samoniklih prizorišč smo oblikovali kriterije (preglednica 3), s pomočjo katerih lahko vrednotimo primernost posameznih degradiranih območij za vzpostavitev samoniklega prizorišča. Ti kriteriji nam služijo v oporo pri odločanju, saj taka prizorišča v praksi nastanejo in

delujejo v drugačnih pogojih kot druge organizacije oziroma institucije.

Katalog vsebuje 9 lokacij z vsebovanimi podatki za lažje odločanje pri izbiri degradiranega območja za vzpostavitev sa-

Slika 1: (a) prikaz izbranega degradiranega območja, (b) prikaz največkrat prikazane vedute Ptuja z nekdanjo usnjarno Koteks (foto: Davor Grabar).

moniklega prizorišča. Na podlagi kriterijev, opredeljenih v preglednici 3, smo ovrednotili posamezna območja (preglednica 4) in s tem izbrali najprimernejšo lokacijo za vzpostavitev samoniklega prizorišča na podlagi seštevka vrednosti kriterijev, ki je prikazan v zadnjem stolpcu.

Na podlagi vrednotenja degradiranih območij po izbranih kriterijih smo izbrali najprimernejšo lokacijo, in sicer staro usnjarno Koteks (slika 1a), ki leži v starem mestnem jedru tik ob reki Dravi, pri čemer stavba pomembno sooblikuje veduto mesta Ptuj (slika 1b).

Nato je sledilo *informiranje o izbrani lokaciji* in razvoju prizorišča. Tukaj smo analizirali lokalne razvojne in strateške dokumente, v katerih je omenjena nekdanja usnjarna Koteks. Tako smo za Mestno občino Ptuj (v nadaljevanju: MOP) pregledali Program priprave občinskega lokacijskega načrta (2006), Vizijo in strategijo MOP 2015–2025 (2015), Lokalni program za kulturo MOP 2016–2019 (2016), Strategijo za mlade v MOP 2016–2020 (2016) in analizirali izbrane demografske kazalnike. Prav tako smo v podporo naredili karto vizualne analize in ožjega obravnavanega območja, na kateri smo grafično predstavili najpomembnejše značilnosti območja (varstveni režimi, dejanska raba, namenska raba itd.).

Pri *vključevanju javnosti/deležnikov* je za samonikla prizorišča pomembno, da so čim bolj odprta navzven ter poskušajo sodelovati in predstaviti pozitivne učinke takega delovanja lokalnim prebivalcem. Prav tako je treba prepoznati potencialne deležnike na lokalni, državni in mednarodni ravni.

4.3 Strateško načrtovanje in odločanje

Dobro vzpostavljena *struktura upravljanja* bo vplivala na učinkovito, pravočasno in nemoteno izvedbo posameznih dejav-

nosti in skupnega projekta ter uspešno doseganje zastavljenih rezultatov. Tako je zaželen vzpostavitev organizacije oblike, ki bo izvajala prenovu in vodila prizorišče. Še vedno pa se je treba zavedati, da je v teh primerih struktura upravljanja delno le formalnost in opora za lažje delovanje, saj mora biti vsak član pripravljen prijeti za kakršnokoli delo, ki se razlikuje glede na situacijo, saj taka prizorišča temeljijo na prostovoljstvu, samoiniciativnosti in delu za skupno dobro brez finančne orientiranosti.

Po oblikovanju delovne skupine, izbiri koordinatorjev in vzpostavitvi organizacijske oblike je treba postaviti smernice delovanja in s tem oblikovati *upravljaljski model*. Ta je pomemben, da se že v osnovi določi princip delovanja prizorišča ter se opredelijo poslanstvo in namen projekta, programska področja delovanja in način uporabe prostorov. Prav tako se določita model upravljanja nepremičnine in način izvajanja gospodarske dejavnosti.

V tem primeru *oblikovanja scenarija* gre za prenovu z že izbrano specifično dejavnostjo, zato tukaj ni treba izdelovati različnih variant scenarijev razvoja, saj je vsebina že opredeljena. Tukaj se poskušajo oblikovati cilji, strategija, deležniki, časovni okvir in stroški začetka revitalizacijskega procesa. Te elemente navede koordinator s pomočjo aktivnega sodelovanja deležnikov, pri čemer je treba upoštevati pravne, lastniške in okoljske omejitve. Prav tako je pri načrtovanju nove rabe treba imeti informacije o oceni stroškov priprave območja za začetek izvajanja kulturne dejavnosti in o razpoložljivih sredstvih za načrtovane posege.

Tako smo pri tem scenariju pri prenovi in razvoju dali poudarek na pripravljalnih delih na območju, kjer se bo poskušala z nujnimi posegi urediti dotrajana stavba, da bo primerna za delovanje samoniklega prizorišča. Ti posegi bodo vključevali dela, da se zagotovi varnost objekta za začetek delovanja pro-

Slika 2: Trinivjski model razvoja stare usnjarne Koteks (Vir: Grabar, 2018)

grama alternativne kulture in gostinske dejavnosti. Prav tako smo opredelili, da bo scenarij temeljil na razvojni strategiji, po kateri bo prenova potekala v skladu prilagajanja in nadgrajevanja že obstoječih urbanih elementov. Osnova prenove bo vzpostavitev nove rabe znotraj obstoječih grajenih struktur, ki bo temeljila na prilagajanju obstoječe rabe prostora z manjšimi posegi in ohranjanjem kakovostnih struktur, ki so že izoblikovane na tem območju. Vse to smo predstavili tudi grafično na karti Predlog ureditve.

Po zgledu Retine (2012) smo izdelali trinivjski strateški model razvoja (slika 2), na katerem smo predstavili strateške in funkcijske cilje prenove degradiranega območja ter pričakovane rezultate.

4.4 Podrobno načrtovanje in zasnova območja

Skupni načrt prenove mora predvidevati strukturo upravljanja za izvajanje projekta, spremljanje kakovosti izvajanja, upravljanje tveganj in komunikacijske dejavnosti. Prav tako mora imeti povzetek glavnih značilnosti v dosedanjem načrtovanju prenove za doseg funkcijskih ciljev po posameznih področjih (priprava območja, arhitekturna zasnova, dostop do infrastrukture, upravljanje, ekonomski razvojni načrt itd.).

Čprav samonikla prizorišča s svojim programom najbolj privabijo mlade, obrobne socialne skupine in subkulture, je vseeno pri *grajenju podobe* zaželeno imeti zastavljeno strategijo promocije, ki zagotavlja primerno ozaveščenost ciljnih skupin, pozitivne učinke in pričakovane koristi delovanja prizorišča. Prav tako je treba opisati dejavnosti, ki bodo potekale z novo rabo degradiranega območja, in kakšne pozitivne učinke bo to prineslo v urbano okolje.

5 Sklep

V članku smo prikazali posplošen teoretični model prenove degradiranega območja z vzpostavitvijo samoniklega prizorišča, ki smo ga uporabili na izbranem primeru v mestu Ptuj. Z modelom smo želeli vzpostaviti vez: 1. med vzpostavitvijo in obratovanjem samoniklih prizorišč na degradiranih območjih, ki pogosto delujejo na meji nezakonitosti; 2. z administrativnimi postopki, ki so potrebni za ustanovitev in delovanje organizacij, in 3. prikazom mogočih deležnikov za sodelovanje. Tako smo oblikovali postopne dejavnosti od neformalnega druženja mladih do izbire primerne lokacije ter strateškega načrta za delovanje prizorišča in prenovo degradiranega območja. Zato menimo, da je model uporaben pripomoček za vse, ki že delujejo oziroma še bodo delovali na področju alternativne kulture, saj so v njem predstavljene smernice za izdelavo strokovne podlage strateškega dokumenta s pomočjo dolgoletnih izkušenj delujočih prizorišč.

.....
Davor Grabar, mag. prost. načrt.
Gregorčičev drevored 2, 2250 Ptuj
E-pošta: Grabar.davor@gmail.com
Telefon: 040 209 910

Doc. dr. Alma Zavodnik Lamovšek, univ. dipl. inž. arh.
Univerza v Ljubljani, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo, Katedra
za prostorsko planiranje, Jamova cesta 2, 1000 Ljubljana, Slovenija
E-pošta: alma.zavodnik-lamovsek@fgg.uni-lj.si

Opombe

[1] Članek je nastal na podlagi magistrskega dela z naslovom *Degradirana območja kot potencial za razvoj alternativnih kulturnih dejavnosti*, ki je dostopno na povezavi: <https://repositorij.uni-lj.si/lzpis/Gradiva.php?id=101431&lang=slv>.

Viri in literatura

- Alexe, L. 2011. Culture and urban regeneration. The role of cultural investment for community development and organisation of urban space. V: Mazilu, M. (ur.), Alexandru Sofonea, L. (ur.). Recent research in tourism and economic development, Romunija, WSEAS Press: str. 386-390. Dostopno na: <http://www.wseas.us/e-library/conferences/2011/Drobeta/TED/TED-65.pdf> (pridobljeno 4. 5. 2016).
- Alker, S., Joy, V., Roberts, P., Smith, N. 2000. Definition of Brownfield, *Journal of Environmental Planning and Management*, 43:1, str. 49–69, DOI: 10.1080/09640560010766.
- Bibič, B. 2005. Kulturna infrastruktura. V: Milohnič, A. (ur.). *Kultura d. o. o.: materialni pogoji kulturne produkcije*. Ljubljana, Mirovni inštitut: str. 87–117. Dostopno na: http://www2.mirovni-institut.si/slo_html/publikacije/pdf/MI_ekonomika_kulture.pdf (pridobljeno 18. 5. 2016).
- Ferber, U., Grimski, D. 2002. Brownfields and redevelopment of urban areas. Austrian federal environment agency, CLARINET: 147 str. Dostopno na: <http://www.commonforum.eu/Documents/DOC/Clarinet/brownfields.pdf> (pridobljeno 21. 12. 2015).
- Grabar, D. 2018. Degradirana območja kot potencial za razvoj alternativnih kulturnih dejavnosti. Magistrsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo: 163 str.
- Grimski, D., Ferber, U. 2001. Urban Brownfields in Europe. *Land Contamination & Reclamation*. Vol. 9. Nr. 1: 143–148. Dostopno na: https://www.researchgate.net/publication/228865814_Urban_brownfields_in_Europe (pridobljeno 25. 2. 2016).
- Inštitut za politike prostora (IPOP). 2015. Izrazje. Dostopno na: <http://ipop.si/urejanje-prostora/izrazje/> (pridobljeno 21. 12. 2015).
- Kosi, G. 2009. Od skvotiranja do institucionalizacije. Maribor, Pekarna Magdalenske mreže. Revija dialogi, tematska številka o Pekarni. Dostopno na: <http://www.pekarna.org/web/index.php?page=kontekst&id=19> (pridobljeno 9. 6. 2016).
- Križaj, M., Žagar, K. 2009. Centri alternativne kulture. Ljubljana, državni zbor, raziskovalnodokumentacijski sektor: 21 str. Dostopno na: <http://tovarna.org/node/2856> (pridobljeno 19. 1. 2017).
- Koželj, J. 1998. Degradirana urbana območja. Ljubljana, Ministrstvo za okolje in prostor, Urad RS za prostorsko načrtovanje: 252 str.
- Lampič, B., Cigale, D., Krevs, M., s sod. 2017. Celovita metodologija za popis in analizo degradiranih območij, izvedba pilotnega popisa in vzpostavitev ažurnega registra. Končno poročilo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za Geografijo, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo, Geodetski inštitut: 258 str.
- Muršič, R. 2012. Na trdna tla: brezsrarni pregled samoniklih prizorišč in premislek nevladja mladinskega polja. Koper, Ustanova nevladnih mladinskega polja Pohorski bataljon: 239 str.
- RETINA. 2012. BRM Brownfield Revitalisation Methodology. Maribor, Faculty of Arts of the University of Maribor: 90 str. Dostopno na: www.southeast-europe.net/document.cmt?id=457 (pridobljeno 21. 12. 2015).
- Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ). 2015. Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Dostopno na: http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=prenoviti&hs=1 (pridobljeno 8. 4. 2016).
- Strategija prostorskega razvoja Slovenije (SPRS). 2004. Ljubljana, Ministrstvo za okolje, prostor in energijo: 75 str.
- Šulc, A. 2015. Samonikla prizorišča: središča alternativne kulture. Diplomsko delo. Maribor, Univerza v Mariboru, Fakulteta za varnostne vede: 49 str. Dostopno na: <https://dk.um.si/lzpisGradiva.php?id=54270> (pridobljeno 1. 12. 2016).
- Zakon o urejanju prostora (ZUreP-1). 2002. Uradni list RS, št. 110/02. Dostopno na: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO1581> (pridobljeno 3. 3. 2016).